

УДК 378.091.212:796.5:005.336.1
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.71-2.3>

I. А. Арсененко

кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії і краєзнавства
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

О. М. Левада

кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії і краєзнавства
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

О. З. Байтеряков

кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії і краєзнавства
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

I. А. Донченко

кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії і краєзнавства
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

I. А. Донець

кандидат географічних наук,
доцент кафедри туризму, соціально-економічної географії і краєзнавства
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті розглянуто питання виявлення методичних особливостей співпраці зі стейкхолдерами в процесі розробки та забезпечення ефективності реалізації освітніх програм з підготовки фахівців туристичної галузі на прикладі реалізації освітніх програм спеціальності 242 «Туризм» у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Для розробки і вдосконалення освітньої програми «Туризм» на випусковій кафедрі було створено Консультативну групу стейкхолдерів, до складу якої увійшли представники місцевих органів самоврядування, керівники підприємств туристичної галузі регіону, Державної служби зайнятості та представники органів студентського самоврядування. Співпраця зі стейкхолдерами включає їхню участь в організації та проведенні навчального процесу; практичній підготовці здобувачів вищої освіти на базі підприємств туристичної індустрії; підготовці наукових публікацій, виконанні дипломних робіт на замовлення підприємств тощо. У сучасних умовах реформування вищої школи актуальності набуває впровадження практико-орієнтованого навчання та дуальної освіти. Саме це було враховано під час розробки освітньої програми. Особливу увагу під час розробки ОП «Туризм» стейкхолдери звернули на формування переліку вибіркових освітніх компонентів. Так, було прийнято рішення сформулювати Перелік навчальних дисциплін вибіркової частини навчального плану з трьох напрямів, таких як: адаптивний туризм, сільський зелений туризм, історико-культурний туризм.

Реалізація ОП «Туризм» сприятиме втіленню місії та стратегії університету у його становленні науковим, освітнім, культурно-просвітницьким центром міста, регіону, країни завдяки участі здобувачів вищої освіти, науково-педагогічного персоналу випускової кафедри у розробці Інтеркультурної стратегії міста Мелітополя; організації і проведенні культурно-просвітницьких заходів міста, регіону, країни; участі у загальнодержавних і регіональних туристичних форумах; організації і проведенні науково-практичних конференцій. Таким чином, розроблені в тісній співпраці зі стейкхолдерами ОП «Туризм» відображають переважання компетентнісного підходу у підготовці фахівців з туризму.

Ключові слова: туризм, освітня програма, стейкхолдери, висококваліфіковані фахівці, адаптивний туризм, сільський зелений туризм, історико-культурний туризм.

Постановка проблеми. Одним з найактуальніших завдань сучасної вищої освіти, що зазнала значних змін, пов'язаних з трансформацією та реорганізацією освітнього процесу, є підготовка висококваліфікованих фахівців, які будуть користуватися попитом на ринку праці, у цьому разі на туристичному ринку праці.

Нині вища освіта перебуває на шляху пошуку нових підходів до підготовки висококваліфікованих фахівців у туристичній галузі, з огляду на значний попит на туристичні послуги в межах країни. І такі підходи та рішення, на нашу думку, потрібно шукати у тісній співпраці стейкхолдерів: науковців, роботодавців, здобувачів вищої освіти й усіх зацікавлених сторін. Професійне формування регіональної туристичної пропозиції, що відповідає очікуванням споживачів і забезпечує досягнення конкурентної переваги, неможливе без активної співпраці як вишів, з одного боку, так і роботодавців – з іншого, встановлення між ними партнерських стосунків і об'єднання зусиль, спрямованих на підготовку висококваліфікованих практико-орієнтованих фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан розвитку туристичної галузі зумовлений, з одного боку, процесами глобалізації та інтеграції світового господарства, спрямованими на зростання економічного потенціалу країн та регіонів, з іншого – умовами сталого соціально-економічного та екологічного розвитку, спрямованими на збереження природного, історико-культурного потенціалу територій за постійного зростання туристичного навантаження.

Тому отримання якісного туристичного продукту насамперед залежить від професійного рівня працівників туристичної галузі. Їх підготовка, формування теоретичних, практичних, комунікативних навичок з організації туристичної діяльності – це чи не найважливіший етап формування власне самого розвитку туристичної галузі нині, спрямований на отримання прибутків у майбутньому. Виходячи з цього, питання кваліфікованої та високопрофесійної підготовки кадрів у сфері туризму, безперечно, є актуальним, тим паче, що туризм офіційно проголошений пріоритетною галуззю національної економіки України на державному рівні [4].

Питання теоретико-методологічних основ професійної освіти фахівців туристичної галузі в Україні розглядаються в дослідженнях В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, В. Федорченка, М. Гункевич [4], С. Сисоевої [9], В. Ткач [11]. Дослідженням історії становлення та сучасних тенденцій розвитку туристичної галузі і туристичної освіти в Україні присвячені праці В. Квартальнова, Я. Антошкевича, А. Барчак, А. Козінської, В. Белецького, Н. Корж [6]. Проблеми розвитку регіонального туристичного простору висвітлювались

у працях таких учених, як: О. Бейдик, В. Биркович, І. Благун [2], Л. Дмитришин і Т. Павлюк [5], В. Семенов [8], І. Арсененко [12] та ін.

Натепер в Україні підготовкою фахівців галузі туризму займаються понад 100 вишів та коледжів, що, безумовно, сприяє розвитку туристичної галузі. Але, на жаль, слід зазначити, що ступінь співробітництва між вишами, коледжами та підприємствами туризму не дає можливості для становлення високоякісного не тільки теоретичного, але й практичного аспекту освіти. Тому постає питання про виявлення основних напрямів співпраці стейкхолдерів для якісної розробки та забезпечення ефективності реалізації освітніх програм у процесі підготовки висококваліфікованих фахівців туристичної галузі.

Мета статті полягає у виявленні методичних особливостей співпраці зі стейкхолдерами в процесі розробки та забезпечення ефективності реалізації освітніх програм з підготовки фахівців туристичної галузі на прикладі реалізації освітніх програм спеціальності 242 «Туризм» у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємства туристичної галузі зацікавлені в кваліфікованих, досвідчених і надійних співробітниках. Виходячи з цього, тільки тісна співпраця вишів та потенційних роботодавців буде сприяти цьому процесу.

Щорічно молодь вирішує питання свого майбутнього, вибираючи цікаву і конкурентоспроможну професію. Одну з таких професій, а саме фахову освіту за спеціальністю «Туризм», пропонує отримати кафедра туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства на природничо-географічному факультеті Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Україна і Запорізька область, зокрема, володіють міцним потенціалом рекреаційно-туристичних ресурсів. У світлі подій 2014 р., а саме анексії РФ АР Крим та бойових подій на Сході країни, поширення у 2020 р. пандемії COVID-19, збільшилось навантаження на традиційні туристичні території Запорізької області, що вимагає негайного реагування з боку підприємств туристичної галузі.

Стратегією регіонального розвитку Запорізької області до 2020 року [10] одним із пріоритетних напрямів визначено розвиток регіону як історико-культурного та туристично-рекреаційного центру Півдня України. У відповідності до цього в Програмі розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму на 2016–2020 роки, затвердженою Запорізькою обласною радою, зазначалась необхідність удосконалення системи кваліфікованого кадрового забезпечення туристичної сфери.

Моніторинг «Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2020 р.» [10], «Програми розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016–2020 роки» [7], динаміки збільшення туристичних потоків як у межах Запорізького регіону, так і на загальноукраїнському та міжнародних рівнях вказує на необхідність створення й функціонування високорентабельних підприємств індустрії туризму на основі впровадження сучасних технологій світового туризму; модернізації туристичних об'єктів; розширення асортименту та поліпшення якості туристичних послуг; розробки нових туристичних маршрутів і екскурсійних програм; розробки нових проєктів щодо залучення інвестиційних програм до туристичної сфери. Ці тенденції потребують кваліфікованого кадрового забезпечення, підготовки конкурентоспроможних фахівців туристичної галузі, здатних забезпечувати високу якість туристичного обслуговування.

У сучасних умовах реформування вищої школи та імплементації Закону України «Про вищу освіту» актуальності набуває впровадження практико-орієнтованого навчання та дуальної освіти. Важливу роль у цьому процесі набуває співпраця зі стейкхолдерами під час розробки, постійного моніторингу реалізації та своєчасного вдосконалення освітньої програми підготовки фахівців.

Сучасний стан освіти характеризується не лише особливостями діяльності закладів освіти, а й специфікою взаємин з установами, організаціями та іншими особами, які можуть задавати вектор її розвитку.

К. Астахова зазначає, що сучасна ситуація в освіті потребує пошуку системних рішень і нових підходів до побудови взаємин вишів зі стейкхолдерами. «Такі підходи потребують створення життєздатної системи взаємодії всіх груп впливу, встановлення між ними певних правил гри, партнерських стосунків, соціального партнерства, що дасть змогу пом'якшити «запитну переважаність» університетів і об'єднати зусилля стейкхолдерів навколо світу університету, без якого розв'язати суперечності нового суспільства навряд чи можливо» [3, с. 11].

На думку К. Батаєвої, для оптимізації взаємодії між вишами й стейкхолдерами необхідно здійснити певний «дрейф» від прагматичної концепції стейкхолдер-аналізу до комунікативної інтерпретації взаємодії агентів системи вищої освіти із зовнішніми та внутрішніми «зацікавленими особами» [1].

На нашу думку, важливу роль у сприянні інноваціям відіграє розбудова налагодженого партнерства закладів освіти загалом та випускових кафедр зокрема з ключовими стейкхолдерами.

З огляду на місію та стратегію Мелітопольського державного педагогічного університету імені

Богдана Хмельницького, які націлені на те, що університет повинен стати науковим, культурно-просвітницьким центром міста, регіону та країни і в ньому мають формуватися основні суб'єкти нового статусу науки й освіти, перебігу суспільних процесів, консолідації політичної єдності та української нації, переходу сучасного виробництва на ринкові відносини та враховуючи кадровий потенціал викладачів, матеріально-технічну базу та інформаційне забезпечення кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства було впроваджено освітню програму «Туризм». Цілі та програмні результати навчання освітньої програми «Туризм» враховують сучасні напрями розвитку туристичної галузі як в Україні та світі, так і безпосередньо в регіоні.

Для розробки і вдосконалення освітньої програми «Туризм» на випусковій кафедрі було створено Консультативну групу стейкхолдерів, до складу якої увійшли представники місцевих органів самоврядування, керівники підприємств туристичної галузі регіону, Державної служби зайнятості та представники органів студентського самоврядування.

Під час засідань і семінарів Консультативної групи стейкхолдерів представники влади, туристичних підприємств, наукових установ, малого бізнесу окреслили основні вимоги щодо фахових компетентностей та програмних результатів навчання, що висувуються до майбутніх фахівців під час працевлаштування.

Слід зазначити, що практично всі стейкхолдери висувують вимоги щодо формування таких компетентностей, як:

- здатність до прийняття управлінських рішень, адекватних вимогам туристичного ринку, здійснення поточного і стратегічного планування туристичного сервісу;

- здатність до створення, просування та реалізації якісного туристичного продукту;

- здатність до застосування інноваційних технологій, реалізації проєктів і організації нових форм у туристичній діяльності, орієнтованих на задоволення потреб споживача;

- володіння іноземною мовою для виконання професійних і комунікативних завдань та здатність до ділового спілкування державною мовою.

Саме стейкхолдери підприємств туристичної індустрії наголосили на обов'язковому досконалості знанні іноземної мови, а краще двох іноземних мов та формуванні знань з етнокультури регіону, вміння роботи в команді; формування навичок комунікабельності, відповідальності, вміння виконувати завдання у визначений термін.

Для систематизації роботи було організовано й проведено низку семінарів, за наслідками роботи яких були визначені основні напрями роботи вишу та стейкхолдерів, а саме:

у навчальному процесі та навчально-методичній роботі:

- проведення частини теоретичних і практичних занять, навчальних і виробничих практик у рамках навчальних дисциплін на базі відповідних підприємств;

- спільне видання наукових, навчальних, науково-методичних матеріалів;

- обмін досвідом з розробки нормативних освітніх документів (програм, навчальних планів);

- виконання здобувачами вищої освіти курсових та дипломних робіт на замовлення підприємств;

- можливість працевлаштування здобувачів вищої освіти на підприємстві.

науково-дослідній роботі:

- проведення туристичних заходів (круглих столів, тренінгів, майстер-класів та ін.);

- розробка нових туристичних маршрутів і екскурсійних програм у місті Мелітополі, Мелітопольському районі та Запорізькій області;

- стажування викладачів та студентів (організація курсів підвищення кваліфікації за сертифікатними освітніми програмами, підвищення кваліфікації викладачів кафедри на туристичних підприємствах);

- написання наукових робіт здобувачами вищої освіти на всеукраїнські конкурси студентських наукових робіт.

Пропозиції стейкхолдерів були враховані під час розробки та затвердження ОП «Туризм», особливо під час формування освітніх компонентів вибіркової дисципліни. Так, прийнято рішення сформувати Перелік навчальних дисциплін вибіркової частини навчального плану з трьох напрямів: адаптивного туризму, сільського зеленого туризму, історико-культурного туризму. Це зумовлено соціально-політичною ситуацією в країні і потребою фахівців у галузі реабілітації учасників ООС; розвитком сільського зеленого туризму, що набуває в регіоні дедалі значного попиту; особливостями історико-культурного розвитку міста та регіону.

Представники органів студентського самоврядування під час обговорення освітніх програм наголосили на практичній підготовці. Особливої актуальності набуває підготовка кваліфікованих фахівців, в якій беруть участь і навчальний заклад, і туристичні підприємства (спосіб навчання 50 на 50, поєднання теорії у ЗВО та практичної підготовки на виробництві).

Необхідно зазначити, що для забезпечення розвитку дуальної освіти та підвищення якості навчання здобувачів вищої освіти спеціальності «Туризм», її відповідності стандартам та запитам ринку праці кафедрою туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства укладено договори про творчу співпрацю з провідними вітчизня-

ними та закордонними навчальними закладами та підприємствами індустрії туризму.

Реалізація освітніх програм, в яких враховано пропозиції всіх стейкхолдерів, сприятиме в перспективі підготовці кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців туристичної галузі, що володіють загальними та професійними компетентностями для проведення виробничих і наукових досліджень, розв'язання складних задач і проблем у сфері туризму, здатних впроваджувати інноваційні технології (в туризмі) та забезпечувати високу якість туристичного обслуговування з урахуванням вимог динамічного та непрогнозованого середовища.

Висновки та пропозиції. Таким чином, розробки ОП «Туризм» першого та другого рівнів вищої освіти в тісній співпраці зі стейкхолдерами дають змогу говорити про переважання компетентнісного підходу у підготовці фахівців з туризму. Реалізація ОП «Туризм» дає змогу здобувачам вищої освіти отримати:

- теоретичні знання відповідно до сучасних вимог туристичної галузі;

- практичні знання в галузі туристської діяльності та управління туристичною організацією на регіональному рівні;

сформувати:

- комунікативні, соціально-культурні компетентності пристосовування та просування на підприємстві;

- мовні навички спілкування за допомогою вивчення двох іноземних мов;

- навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг, вміння виявляти проблемні ситуації та приймати обґрунтовані рішення й нести відповідальність за результати своєї професійної діяльності тощо.

Подальша співпраця зі стейкхолдерами дасть змогу:

- 1) організувати проєкт «Бізнес-освіта»;

- 2) організувати студентське бюро з проблем працевлаштування;

- 3) організувати підготовку екскурсіводів;

- 4) розширити бази практик та стажування студентів;

- 5) залучати до навчального процесу та практичної підготовки бази наукових лабораторій кафедр;

- 6) поширити практику підготовки дипломних робіт на замовлення підприємств.

Список використаної літератури:

1. Батаєва К.В. До проблеми взаємодії вишів та стейкхолдерів у сучасному освітньому просторі. *Гуманітарний часопис Нац. аерокосм. ун-ту ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»*. Харків, 2016. № 4. С. 96–97.
2. Благун І.С., Дмитришин Л.І., Романків І.М. Аналіз підходів до формування концепцій регіональ-

- ного розвитку. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Економіка»*. Івано-Франківськ : Плай, 2012. Вип. 9. С. 130–134.
3. *Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени* : материалы XV междунар. науч.-практ. конф., 16 февр. 2017 г., Харьков / ред.: Е.В. Астахова, В.И. Астахова, Е.В. Батаева; НАПН України, Ін-т высш. образования, Харьков. облгосадмин., НАН України. Харьков : Нар. укр. акад., 2017. 306 с.
 4. Гункевич М.Б. Сучасні тенденції процесів підготовки фахівців галузі туризму в Україні. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Частина III*. 2013. № 18 (277). С. 34–39.
 5. Дмитришин Л.І., Павлюк Т.Д. Просторова модель уніфікації та конкуренції в регіональному туристичному секторі. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 335–340.
 6. Корж Н.В., Басюк Д.І. Управління туристичними дестинаціями : підручник. Вінниця : «ПП «ТД Едельвейс і К», 2017. 322 с.
 7. Програма розвитку рекреаційно-курортного комплексу та туризму в Запорізькій області на 2016–2020 роки. URL: <https://docs.dtki.ua/ru/download/pdf/1172.2782.1>.
 8. Семенов В.Ф. Кластерна політика в управлінні регіональним розвитком туризму. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2010. № 40. С. 381–387.
 9. Сисоєва С.І. Механізми державного регулювання ринку туристичних послуг України : монографія. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2017 р. 192 с.
 10. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області до 2020 року (затверджено рішенням обласної ради від 25.02.2016 р., № 1). URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2264/strategiya-regionalnogo-rozvitku-zaporizkoji-oblasti--na-period-do-2020-roku.html>.
 11. Ткач В.О. Сучасна система освіти в туристичній індустрії. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 3. С. 102–108.
 12. Arsenenko I.A., Donchenko L.M., Donets I.A., Baiteriakov O.Z., Levada O.M. Functional structure of tourist-excursion activity in Zaporozhye region. *6th SWS International Scientific Conference on Social Sciences*. 2019. Conference Proceedings. Sofia, Bulgaria, 2019. Vol. 6, No. 2. Pp. 139–146.

Arsenenko I., Levada O., Baiteriakov O., Donchenko L., Donets I. Ensuring the effectiveness of educational programs in the training of highly qualified specialists in the tourism industry

The article considers the issue of identifying methodological features of cooperation with stakeholders in the process of developing and ensuring the effectiveness of educational programs for training tourism professionals, on the example of implementing educational programs in speciality 242 "Tourism" at Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University.

To develop and improve the educational program "Tourism", a Stakeholder Advisory Group was established at the graduating department, which included representatives of local governments, heads of enterprises in the region's tourism industry, the State Employment Service and representatives of student government. The cooperation with stakeholders includes their participation in the organization and conduct of the educational process; practical training of applicants for higher education on the basis of enterprises of the tourism industry; preparation of scientific publications, completion of diploma theses commissioned by enterprises, etc. In the current conditions the Higher School reforming, the introduction of practice-oriented education and dual education is becoming important. This was taken into account during the development of the educational program. During the development of the educational programs (EPs) Tourism, stakeholders paid special attention to the formation of the list of elective educational components. In this respect, it was decided to form a list of disciplines of the elective part of the curriculum in three areas: adaptive tourism, rural green tourism, historical and cultural tourism.

The realization of EPs Tourism will contribute to the implementation of the mission and strategy of the university in its formation as a scientific, educational, cultural and educational center of the city, region, country through the participation of higher education applicants, scientific and pedagogical staff of the graduating department in the developing of Intercultural Strategy of Melitopol; organization and holding of cultural and educational events of the city, region, country; participation in national and regional tourism forums; organization and holding of scientific and practical conferences. Thus, developed in close cooperation with the stakeholders, EPs Tourism reflect the predominance of the competency approach in the training of tourism professionals.

Key words: *tourism, educational program, stakeholders, highly qualified specialists, adaptive tourism, rural green tourism, historical and cultural tourism.*